

NURMATOV

Bobir Abdusattorovich

Farg'ona davlat universiteti

tadqiqotchisi

e-mail:

bobirnurmatov724@gmail.com

ORCID: 0009-0001-6120-7801

SAYFIDDIN QUTUZ MEROSINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI VA VATANPARVARLIK QADRIYATLARI TIZIMIDA TUTGAN O'RNINI

Annotatsiya. Insoniyat tarixida shunday shaxslar bo'lgan va borki, ularning faoliyati nafaqat o'z davrining geosiyosiy muhitiga, balki keyingi avlodlarning dunyoqarashi, ijtimoiy ong va milliy xotirasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatgan.

Kalit so'zlar. Istilo, himoya, murakkab, mas'uliyat, safarbar, liderlik, kulminatsiya, mo'g'ul, mag'lubiyat.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ НАСЛЕДИЯ САЙФИДДИНА КУТУЗА И ЕГО МЕСТА В СИСТЕМЕ ПАТРИОТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ

Аннотация. В истории человечества были и есть личности, деятельность которых оказывала непосредственное влияние не только на геополитическую обстановку своего времени, но и на мировоззрение, общественное сознание и национальную память последующих поколений.

Ключевые слова. Завоевание, оборона, комплекс, ответственность, мобилизация, лидерство, кульминация, монголы, поражение.

SOCIAL-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF SAYFIDDIN KUTUZ'S HERITAGE AND ITS PLACE IN THE SYSTEM OF PATRIOTIC VALUES

Abstract. In the history of mankind, there have been and are such individuals whose activities have directly influenced not only the geopolitical environment of their time, but also the worldview, social consciousness and national memory of subsequent generations.

Keywords. Invasion, defense, complex, responsibility, mobilization, leadership, culmination, Mongol, defeat.

KIRIRSH

Sayfiddin Qutuz ana shunday tarixiy shaxslardan biridirki, u Misrni mo'g'ullar istilosidan himoya qilishdek murakkab va mas'uliyatli vazifani zimmasiga olib, o'zining liderlik fazilatlarini, harbiy-diplomatik iste'dodi va yuksak axloqiy qarashlari bilan nafaqat zamonasida, balki keyingi bosqinchilarda ham kuchli ijtimoiy rezonans uyg'otgan. Mazkur bobda Sayfiddin Qutuz merosi ijtimoiy-falsafiy tahlil asosida ko'rib chiqiladi. Avvalo, vatanparvarlikning mohiyati, uning qadriyatlar tizimidagi epistemologik o'rni, ya'ni bilish va idrok qilish jarayonidagi ahamiyati Qutuz faoliyati orqali tahlil qilinadi. Zero, uning jasorati va fidoyiligi xalq, yurt va din manfaatlarini mutlaq ustun qo'ygan ijtimoiy-falsafiy pozitsiyaning yorqin namunasidir.

Shuningdek, Qutuz liderligining aksiologik talqini – qadriyatlar haqidagi bilimlar doirasida – tarixiy ong, ijtimoiy xotira va milliy identitet bilan uzviy bog'liq holda ochib beriladi. Bunday yondashuv Qutuz shaxsiyatini zamonaviy falsafiy va ijtimoiy tafakkur doirasida anglashga imkon beradi. U boshqargan jamiyatda axloqiy barqarorlik, intizom va ijtimoiy birlik tamoyillarining qay darajada muhim bo'lganini o'rganish orqali, bugungi

davr uchun ham dolzarb xulosalar chiqarish mumkin. Bundan tashqari, Qutuzning harbiy va diplomatik faoliyatida aks etgan ijtimoiy birlik, intizom va axloqiy qat'iyat prinsiplari ijtimoiy-falsafa nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Chunki bu jihatlar jamiyat barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Qutuz faoliyatining tarixiy dalillari asosida bu prinsiplarning amaliy natijalari va ularning hozirgi davr uchun ibratli jihatlari yoritiladi.

METODOLOGIK ASOSLAR.

Umuman olganda, Sayfiddin Qutuz merosini ijtimoiy-falsafa nuqtayi nazaridan o'rganish nafaqat tarixiy xotirani jonlantirish, balki vatanparvarlik qadriyatlarining shakllanishi, jamiyatda ijtimoiy birdamlik, axloqiy meyorlar va yetakchilik madaniyatini chuqur anglashga xizmat qiladi. Shu asosda mazkur bobda Qutuz faoliyatining har bir jihati ijtimoiy-falsafiy tafakkur kontekstida tahlil etiladi.

Vataparvarlik insoniyat ongining qadimiy va uzviy shakllaridan biridir. Bu tushuncha nafaqat ijtimoiy hissiyot yoki siyosiy g'oya, balki jamiyatning tarixiy xotirasi, ma'naviy barqarorligi va o'zligini anglashdagi falsafiy epistemologik asosdir. Vataparvarlikni ijtimoiy-falsafiy

jihatdan tahlil qilganimizda, biz uni milliy ongning shakllanishi, axloqiy dunyoqarashning yuksalishi va epistemologik haqiqatni izlash jarayoni sifatida ko'ramiz. Ayniqsa, tarixiy shaxslar faoliyati bu tushunchaning amaliy namunasini ifodalaydi. Sulton Qutuzning qisqa, ammo mazmunli faoliyati buning yorqin ifodasi bo'la oladi. Sulton Qutuz XIII asrda Misrda hukmronlik qilgan va ayni paytda Yaqin Sharqdagi musulmon jamiyatini mo'g'ullar tahdididan asragan tarixiy shaxsdir. Uning nomi ayni damda vataparvarlik, haqiqat va sadoqatning timsoli sifatida tarixiy xotirada saqlanadi.

Vatanparvarlik insoniyat tarixiy ongining eng qadimiy va doimiy mezonlaridan biri bo'lib, u shaxsiy fidoyilik, ijtimoiy birdamlik va tarixiy xotiraning yagona ifodasi sifatida qaraladi. Falsafiy nuqtai nazardan vatanparvarlik bu — insonning o'z milliy mavjudotini anglash, uni muqaddas deb tan olish va bu yo'lda aqliy, ma'naviy, jismoniy jihatdan harakat qilishidir. U shunchaki hissiyot emas, balki ijtimoiy ongning muayyan bosqichida shakllanadigan tafakkur jarayonidir. Bu jarayonni eng yorqin misollardan biri sifatida Memluk sultoni Seyfiddin Qutuz faoliyatini tahlil qilish mumkin.

TAHLIL

Qutuz hayoti zamonaviy ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan vatanparvarlikning epistemologik tabiati — ya'ni u qanday shakllanadi, qanday bilimlar orqali ijtimoiy ongda paydo bo'ladi va qanday institutlar orqali mustahkamlanadi — kabi savollarga javob izlashda muhim dalildir. Qutuz tarix sahnasiga 13-asrda, Misr xalifaligi eng og'ir sinovlarga duch kelgan bir davrda chiqqan [4]. Mo'g'ullar tomonidan xalifalik markazi Bag'dodning vayron qilinishi, xalifa o'ldirilishi va musulmonlarning ijtimoiy-madaniy ruhiyati barbod bo'lishi — bu davrning murakkab fonini tashkil etgan. Aynan shu kontekstda Qutuzning siyosiy-harbiy harakati, ayni vaqtda ijtimoiy-axloqiy uyg'onish harakati sifatida talqin qilinadi.

Qutuzning harbiy g'alabasi — Ayn Jalutdagi mo'g'ullarga qarshi zafar — bu oddiy strategik muvaffaqiyat emas, balki ijtimoiy ontologik yuksalishdir [3]. U milliy g'urur, dinga sadoqat va ijtimoiy adolat timsoli sifatida vujudga keldi. Ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan olganda, Qutuz vatanparvarlikni uch darajada ifoda etgan.

Tarixiy ongni aktual holga keltirdi. U musulmon jamiyatining madaniy xotirasini jonlantirib, uni harakatga keltirishga muvaffaq bo'ldi. Bu, Fukoning "diskursiv ong"

nazariyasiga ko'ra, jamiyat ongidagi quvvatlanayotgan voqelikni ijtimoiy harakatga aylantirish demakdir. Qutuz voqelikni diskursga, diskursni esa mobilizatsiyaga aylantira oldi.

Qadriyatlarni institutlashtirdi. Uning davrida vatanparvarlik nafaqat shaxsiy fidoyilik darajasida, balki davlat siyosati, soliq siyosati, harbiy safarbarlik va diniy legitimatsiya orqali tizimlashtirildi. Masalan, u qozilardan qonuniy fatvo olib, xalqqa soliq yukini og'irlashtirdi, biroq bu og'irlik "vatan himoyasi" kabi yuksak maqsadlar orqali asoslantirilgan edi [1].

Memorativ mexanizmlar orqali qadriyatlarni mustahkamladi. Keyingi Mamluk hukmdorlari tomonidan Qutuz siymosi qadrlanib, masjidlar, madrasalar, vaqflar orqali yodga olinib bordi. Bu esa vatanparvarlikni shaxsiy tajriba emas, balki jamiyatga xos bilim va axloqiy mezon sifatida mustahkamladi [2]

XULOSA

Qutuz fenomenida falsafa, siyosat, din va tarix bir-biri bilan uyg'unlashgan. Bu uyg'unlikda

vatanparvarlik — bu hissiy yoki instinktiv javob emas, balki bilimga asoslangan, ijtimoiy ongda shakllangan va tarixiy haqiqatga tayanuvchi amaliy faoliyatdir. U bu qadriyatni epistemologik mustahkamlikka ega fenomen sifatida tarix sahnasiga olib chiqdi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, vatanparvarlik ijtimoiy-falsafiy tushuncha sifatida to'liq faoliyatni o'z ichiga oladi: bu — bilish (qayerda yashayotganini tushunish), tan olish (uning qadriyatlarini qabul qilish) va harakat qilish (uni himoya qilish). Qutuz ularning uchalarini ham uyg'unlashtirdi. U mamlakatni tanidi, xalqni birdamlikka chaqirdi va unga yetakchilik qildi. Qutuz faoliyati bugungi kunda vatanparvarlikni yangicha talqin qilishda misol bo'la oladi. U bizga o'rgatadiki, vatanparvarlik — bu qahramonlik emas, balki ongli tanlov, bilimga tayangan harakat va tarixiy mas'uliyatdir. Bu qadriyatni institutlashtirish, xotirada saqlash va ongda jonlantirish esa ijtimoiy falsafa zimmasidagi eng muhim vazifadir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ali, H. (2022). Aynicâlût Savaşı: Moğollarni to'xtatgan jang. APJIR, 6(2), 292–308.
2. Flinterman, W. (2017). The Cult of Qalāwūn: Waqf, Commemoration, and Dynasty. Amsterdam University.
3. Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In: Richardson, J. (Ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, pp. 241–258.
4. Weber, M. (1922/1978). Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. University of California Press.